

MEDEDELING VAN HET GELDERS OUDHEIDKUNDIG CONTACT

Het Gelders Oudheidkundig Contact biedt in het seizoen 1995-1996 cursussen aan over de volgende onderwerpen:

- oud schrift
- genealogie
- lezen en begrijpen van middelnederlandse teksten
- beoefening van lokale en regionale geschiedenis
- huizenonderzoek
- schrijven van historische artikelen
- museumbeheer
- conserveren van historische voorwerpen

De cursussen zijn bestemd voor leden en bestuursleden van historische verenigingen. Nadere informatie over inhoud der in totaal 39 verschillende cursussen, cursusdata, aantal deelnemers, prijs en plaats treft u aan in het **cursusoverzicht 1995-1996**.

Het cursusoverzicht is gratis verkrijgbaar bij:

Gelders Oudheidkundig Contact
Postbus 4040, 7200 BA Zutphen

Inlichtingen en aanmelding: telefoon 05750 -
11826

HUINEN VAN TOEN TOT NU, DEEL III

H.G. Esveld

Zoals we in de vorige jaarboeken hebben kunnen lezen, heeft het gedeelte van het oude Huinen ten oosten van de Voorthuizerstraat de naam gekregen van 'Poolse Driesten'. Zo kreeg ik de vraag: wat is een 'driest'. Is het soms een andere naam voor een heideperceel? Deze vraag is de aanleiding geweest om wat dieper in te gaan op het verleden en de merkwaardige kavelstructuur van dit gebied.

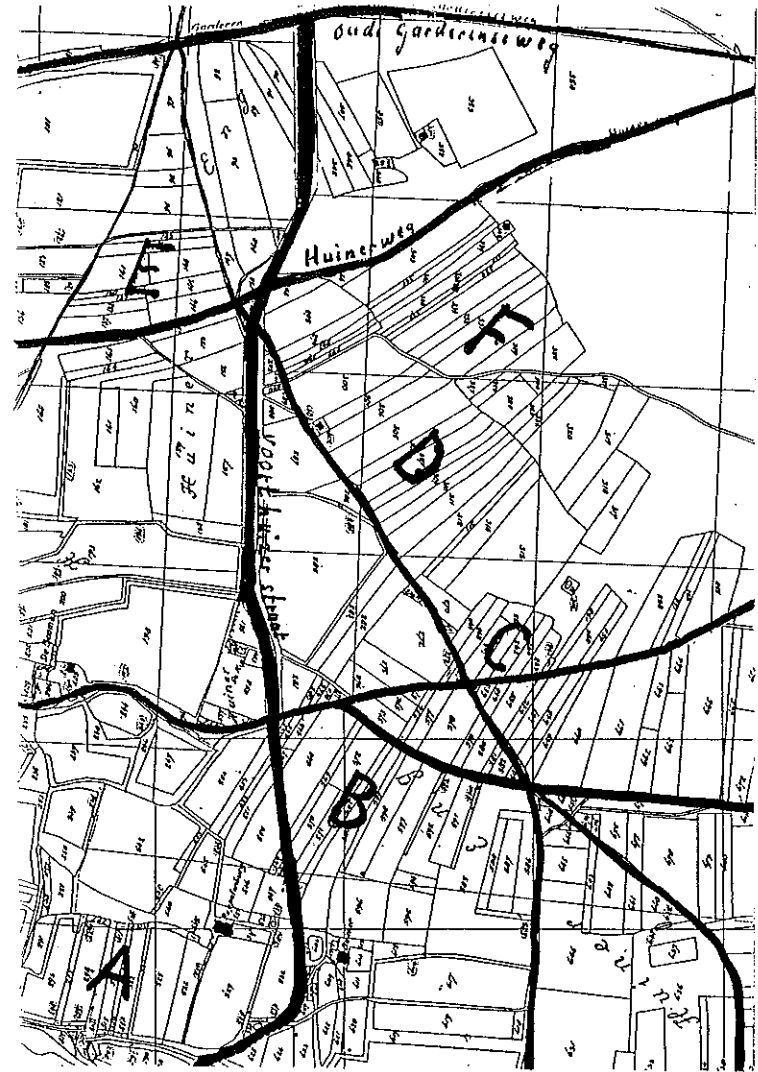
'Driest' is geen heide, maar een akker op kamp bouwland welke niet langer als zodanig gebruikt en bewerkt wordt. Het gevolg is dat het perceel vergrast met daartussen de groei van akkeronkruiden als klaproos enz. die zich nog jaren weten te handhaven. Het beeld heeft veel gelijkenis met de tegenwoordige vergraste heidevelden. Na lange tijd zou het weer heide kunnen worden. Denk hierbij aan de z.g. 'celtic fields'. Ook op de heide achter de Poolse Driesten zijn soms na sneeuwvan akkervormen zichtbaar. Dit is met name het geval in het gebied waar na de oorlog het toetsbedrijf voor de pluimveeteelt gesticht is. De naam 'driest' komt soms voor als de naam voor een kamp bouwland bij een boerderij. Het betreft dan altijd een perceel van de slechtste kwaliteit.

Het ontstaan van een driest is bijna altijd het gevolg van slechte prijzen, soms in combinatie van gezins- en/of bedrijfsomstandigheden. In gunstige tijden zijn ze dan vaak weer in gebruik genomen.

Zoals bekend vormen de Poolse Driesten een gedeelte van de vroegere Huinereng. Het kenmerkende van een eng (in Oost-Nederland 'es' genoemd) is een strokenverkaveling met smalle akkers in een open landschap

zonder bebouwing en zonder houtwallen binnen het gebied. Tussen de Bato's weg en de Bakkersweg kunnen we er ons nog een voorstelling van maken hoe het eens geweest is. Zo ook westelijk van de Voorthuizerstaat tussen de Oude Nijkerkerweg en de Huinerweg. Soms wordt ook een kamp bouwland bij een boerderij 'eng' genoemd. Het is dan vaak een wat groter stuk land dat wat engachtig aandoet maar met het eigenlijke begrip 'eng' heeft dat niets te maken omdat het een individuele oorsprong heeft. Eng-ontginningen zijn namelijk het resultaat van de gezamenlijke inspanning van buurtgenoten. We vinden ze in onze gemeente bij Putten (dorp) en Huinen en hangen samen met een oorspronkelijke brinkbevolking: een aantal relatief kleinere boerderijen aan een gemeenschappelijk erf. Er is immers maar een kleine oppervlakte nodig voor de zelfvoorziening van landbouwproducten en pacht in natura want een grote markt voor deze producten was er niet. Als gevolg van de opkomst der steden verandert dit. Er ontstaat een grotere vraag en er is dus uitbreiding van het landbouwgebied nodig. Door de brinkopstelling van de bedrijven was uitbreiding aansluitend bij het bedrijf niet mogelijk. Vandaar de gezamenlijke aanpak, strook voor strook, met voor elk bedrijf op elke strook een akker. Een verschil in breedte wijst op een verschil in rechten. Is het een maatschapsactiviteit geweest? Waarschijnlijk wel, doch zekerheid ontbreekt. De eng moet dus jonger zijn dan de meer blokvormige huiskavels bij de bedrijven.

In de Huinereng onderscheiden we 6 stroken, fasen die de uitbreiding weergeven over honderden jaren (kaart 1). Het aantal akkers op een strook zou het aantal bedrijven weerspiegelen. Uit een lijst van de Kelnarij van Putten van ca. 1600 blijkt dat Huinen toen iets meer dan 20 erven telde. Dit komt overeen met het aantal akkers op de stroken, behalve dat van strook A. Dit maakt het waarschijnlijk dat de eng dateert van vóór 1600, behoudens wat tussenliggende stukken slechte heide die later nog ontgonnen zijn. De ontginning is

Kaart 1. Situatie 1832.

zuidelijk begonnen, wat globaal is af te leiden uit de dikte van de cultuurlaag. De oudste is strook A ten zuiden van de boerderij Peppelenburg. Deze strook met ca 10 akkers is waarschijnlijk weinig jonger dan de oorspronkelijke boerderijen. De verdere ontginningen zou in de hierna te noemen volgorde plaatsgevonden kunnen hebben:

- B zuidelijk langs de Bato's weg. De westelijk akkers hiervan zijn doorsneden door de Voorthuizerstraat;
- C noordelijk langs de Bato's weg en doorsneden door de Poolseweg en de Kolthoornseweg;
- D westelijk van de Voorthuizerstraat tussen de Huinerbrink en de Oude Nijkerkerweg;
- E noordoostelijk van de Poolseweg;
- F tussen E en het heidegebied.

Het noordoostelijke gebied is het laatst in cultuur gebracht. Het is wegens de hogere ligging wat meer droogtegevoelig waardoor een grotere kans op driestvorming en onttrekking aan de oorspronkelijke bestemming d.m.v. verkoop en huizenbouw. De Kadastrale Atlas 1832 laat zien dat hier toen de eerste 5 woningen verschenen zijn.

Mijn in een vorig artikel gegeven veronderstelling dat de naam 'Poolse Driesten' afkomstig zou zijn van het in het zuiden van de eng gelegen Polman of Poolmansgoed moet ik bijstellen. Uit de Kad. Atlas blijkt nl. dat de grootgrondbezitter H. van de Pol, eigenaar van Polen, aan Reindert Gersen recht van opstal verleend heeft voor een woning en een ander stukje verkocht heeft aan Reindert Gersen waar ook een woning op staat. Het zijn twee hoekjes uit twee kampen

bouwland die bij Polen gelegen moeten hebben (een akker van deze boerderij grenst er nog aan). De kampen hebben vermoedelijk in driest gelegen leverden door deze handelingen de eigenaar nog wat op. Ze zijn te vinden op kaart 1 in de driehoek tussen de Voorthuizerstraat, de Oude Garderenseweg en de Huinerweg en dragen de nummers 349 en 351. De aanduiding van deze twee stukken grond als Huinereng was te veelomvattend, vandaar de naam Poolse Driesten, een naam die later van hieruit is uitgestraald over de gehele Huinereng oostelijk van de Voorthuizerstraat door de steeds toenemende bebouwing in zuidelijke richting.

Uitgezonderd de twee genoemde huizen was de eng in 1832 nog geheel in gebruik bij de Huiner boeren. Boeren uit andere buurten heb ik niet kunnen terugvinden. Om een indruk te geven van de betekenis van de eng in 1832 voor de bedrijven in Huinen en de kleinschaligheid is van 11 van de ruim 20 bedrijven die grond in de eng hadden de bedrijfsgrootte achterhaald (zie tabel).

naam eigenaar*	naam boerderij	aant. percelen in eng	tot. oppervl. hiervan in HA	tot. bedrijfs-grootte in HA
Tijs Tijssen	Grote Brink	18	6,79	11,42
Andries Zegers	de Boomen	26	6,79	18,37
Wed. Klaas Bos	Veldwijk	22	4,49	15,33
A. v.d. Pol	de Bakker	12	3,41	5,72
Dirk Wienen	Grevengoed	11	3,29	13,72
Jac. v.d. Kamp	de Grote Kamp	9	4,23	10,17
Jan v.d. Kamp	Callengoed	7	2,87	5,98
Jan Aartsen	de Kleine Bakker	18	4,7	5,41
B.A. Pasman	Bokhorst	10	3,67	6,59
H.v.d. Pol	Polen en Rozenoor	12	4,86	
St. Gielen	Langenbroek	17	2,86	15,75

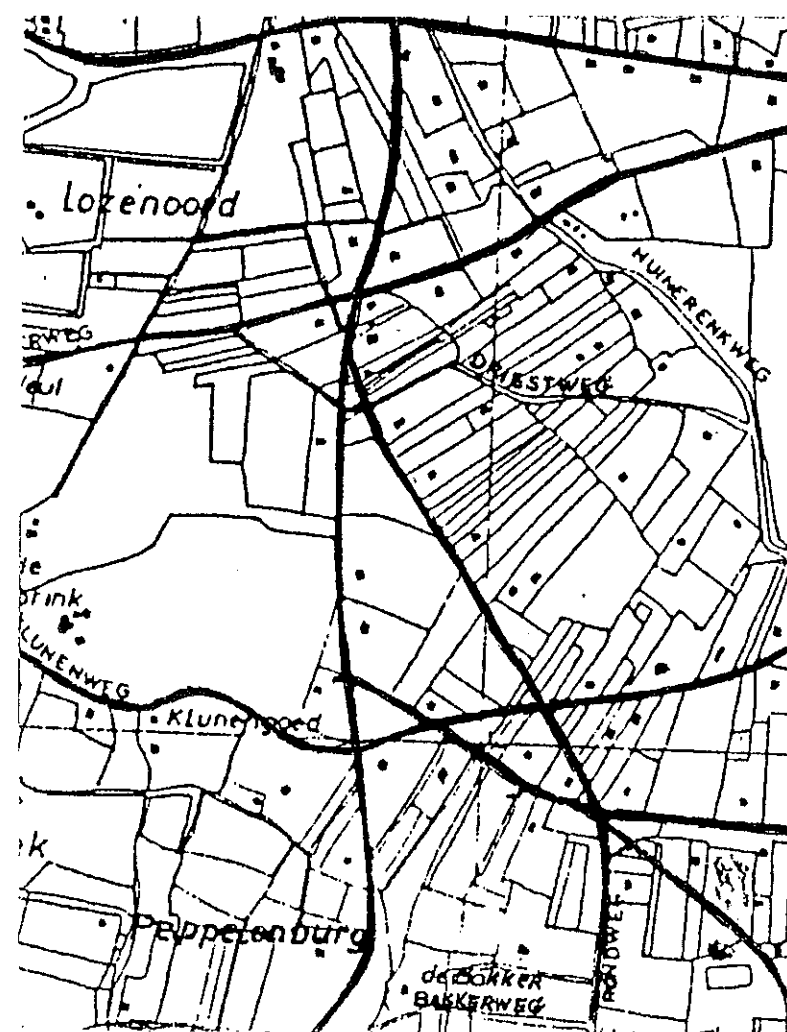
* Zie voor huidige bewoners van deze boerderijen Jaarboek 1994, pag 34 - 49.

Een blik op de kaart van zo'n englandschap doet deskundigen op landbouwgebied soms uitroepen dat het gebied door vererving hopeloos versnipperd is. Hier is daar echter géén sprake van. Een viertal bedrijven kunnen we vergelijken met de toestand in de 17e eeuw, zoals weergegeven in 'Herengoederen op de Veluwe, D1 2'. Zo is de Grote Brink of Meus Elbertsengoed qua oppervlakte nagenoeg gelijk gebleven. De Boomen of Jutte Nevengoed is vergroot van 11 naar 18 HA. De Kamp of ten Camp is vergroot van 6 naar 10 HA en de Langenbroek of Hendrik Cozijnsgoed is vergroot van 7 naar 17 HA. Er is dus veel meer kans dat akkers samengevoegd zijn dan dat er splitsing is opgetreden.

We hebben gezien dat de eng voor de Huiner boerderijen van grote betekenis is geweest. De vermelde bedrijven hebben in 1832 omstreeks 40% van hun bouwlandareaal in de eng. Hier zal wel een uitbreiding in zitten ten koste van de andere bedrijven. Gemiddeld zal het eng-gedeelte zo'n 25% bedragen hebben. Geleidelijk is de betekenis van de eng verminderd en is de bewoning toegenomen: zijn er in 1832 nog 5 huizen, de topografische kaart van 1847 laat 11 huizen zien, die van 1906 al 26 en de kad. kaart van 1980 zelfs meer dan 60 plus nog een aantal achter de eng in het voormalige heidegebied (kaart 2). Het aantal bedrijven met grond in de eng is nu bijna op de vingers van één hand te tellen. Wat is hiervan de oorzaak?

We kunnen vier oorzaken onderscheiden:

1. de vaak slechte prijzen van de rogge, vooral 100 jaar geleden (zie jaarboek 1992);
2. de inkomensverschuiving van akkerbouw naar veehouderij. Vóór ca. 1900 stond de veehouderij ten dienste van de akkerbouw (mestproductie), na 1900 geleidelijk omgekeerd;

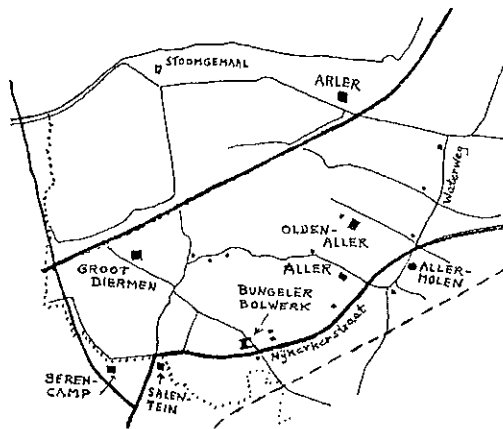

kaart 2. Situatie 1980.

3. de zeer smalle akkers werden bij de steeds toene-
mende mechanisatie meer en meer een belemmering;
4. de steeds grotere vraag naar een klein betaalbaar
stukje grond in dit gebied om een huis op te
bouwen, mede veroorzaakt dor de toenemende bos-
bouw sinds het midden van de vorige eeuw.

Vergelijken we de Huinereng met de Puttereng, dan blijft wel de vraag over waarom de Puttereng zich tot de grote bevolkingsexplosie en grote woningbouw wél als zodanig heeft weten te handhaven en waarom de Huinereng veel minder. Mogelijk is de grond, vooral het noordelijk gedeelte van de Huinereng, kwalitatief veel minder dan de Puttereng. Met het verdwijnen van deze beide enges is een aantrekkelijk en cultuurhistorisch uniek landschap in onze gemeente verdwenen. Vooral als de oogsttijd naderde was het net een lappendeken. Met de dan meest gevarieerde kleuren van rogge, haver, gerst, aardappelen enz. Ook deze kleinschalige variatie is verleden tijd.

Putten, augustus 1995

Kaart (bij artikel 'Aller, Oldenaller en Arler')

ALLER, OLDENALLER EN ARLER

K. Friso

In de middeleeuwen speelden kastelen en versterkte huizen een belangrijke rol, vooral in tijden van twisten en oorlog. Ze boden bescherming, niet alleen aan de bewoners of bezitters zélf, maar ook vaak aan de mensen in de omgeving. Behalve als toevluchtsoord dienden de kastelen en versterkte huizen voor de landsverdediging of de verdediging van de omgeving. Ze waren dan ook gebouwd op plaatsen, die militair van strategisch belang werden geacht. Veelal was dit dicht bij rivieren of wegen die belangrijk waren voor de verplaatsing van vijandelijke troepen en benden, soms ook in de buurt van de zee, want invasies kende men in die tijd ook al.

Nu waren het niet uitsluitend de kastelen en versterkte huizen, die van belang waren voor de bescherming van de bevolking of de verdediging van het land. Naarmate de steden zich gingen ontwikkelen en meer macht kregen nam de invloed van de adel, die de kastelen en versterkte huizen bezat, af. Steden werden ingericht tot vesting en militair steunpunt voor de landsheer. In Gelre was het graaf Otto II, de "stedenstichter" (1229-1271), die een groot aantal stadrechtverleningen op zijn naam had staan. In onze omgeving ontving in 1231 Harderwijk stadsrechten. Otto II onderkende het economische maar ook het militaire belang van deze stad. Handel en scheepvaart namen toe waardoor de rand van de west-Veluwe ook in militair opzicht belangrijker werd. De eerste verdedigingswerken, bestaande uit een aarden wal rond de nederzetting, kreeg Harderwijk in de dertiende eeuw. In 1294 bezat de stad voor een deel al stadsmuren en twee poorten, genaamd de Grote Poort en de Luttike (kleine) Poort. In latere tijden diende de stad ook als toevluchtsoord voor de